

Talpon

II.

Föltételesen szabadultam huszonnégyben. Hazamentem a Vígkedvű Mihály utcába. Nádtetejű házunk megtépázva, anyám megöszülve. Munka semmi. Jobb volt odabe!

Fekete János asztalos szomszéd meghalt, az üres műhelyben tűzrevalót, korai krumplit tartott a család. Az egykori lány cimborák férjhez mentek, el is váltak. Ott szorongtak a régi, szülői házban. Nézték rám várakozással. Megzengethetném a műhelyt! Mester lehetnék. Ha nem is rendelésre, piacra dolgozhatnék. Sámlit, gyúrotáblát, gólyalábú ágyat, fűrésztöteknőt, istállóablakot mindig keresnek a heti sokadalomban. Ők majd elpiacolnák. Aztán jönnek a kuncsaftok. Eleinte, hogy ócska sublótból csináljunk kredencet, törött lábú kanapéból hokedlit, régi sifonérokából új szekrényeket. Bontott óldeszkából menyasszonyi bútor.

Reményekkel szökne teli két ház népsége is!

A porokból, pókhálókából olajozgatom elő Fekete János rég letett szerszámaikat. Jó szerszámok. Csak a börtönbeli Forró- és Balla-cégnek voltak jobb szerszámjai. Áldozhattak rá. Húsz fillérért dolgoztunk nekik tizenkét órát. Olajozom a Fekete János szerszámaikat, jön két nyomozó. A szemem sem rebben. Hányszor jöttek már érterem két nyomozók?

Megyek a két nyomozóval a rendőrségre. Röviden beszélnek, közlik, hogy nem maradhatok Debrecenben. Ilyen ember nem élhet Debrecenben.

Hát hol éljek, ha már ennyire életben vagyok? Éljek másutt, ahol akarok. De itt estig sem élhetek, mert ha ők takarítanak ki Debrecenből, azt én megkeserülöm. Nagyon be vagyok náluk írva.

Azt mondja a kisebbik Fekete lány, az elvált ura nevét soha nem tudtam, azt mondja, menjek el Bárádra, a sógorához, annak van vasúti munkája, de rengeteg.

Ez a kisebbik Fekete lány volt a fiatalabb, meg a szebbik is. Az Ilka. Divatlapokba sem rajzolnak szebbeket.

Sok pakolnivalója a magamfajta facér asztaloslegénynek nem volt, mikor útra indultam. Vettem egy nadrágot a vásártéri öszeresnél, ballagtam. Gyalogosan. Negyvenötös bakancsban haladós az. Odaérek estig. Se evés, se ivás, köszönök nagy aszalódottan, hát Ilka már ott volt. Fekete Ilka, a gyerekkori játszópajtás. Ott volt a sógoránál. Vonattal jött, beharangozott engem. Jól harangozhatott, mert úgy fogadtak mindjárt, mint valami régi rokont. Ez szép. Meg jó tyúklevest merítettek szét, de már tudtam, hogy a Vácon tanult asztaloslegény bajt jelenthet a bárándi mesternek is, hát mielőtt levesbe ütöttem volna a kanalam, pedig majd ott haltam meg éhen, mondom nekik, két napja szabadultam, Vácról.

Tudják, azt mondják, mindenféle jót tudnak rólam, csak egyek, aztán a műhelyben lesz a helyem, a plafonra van szerelve egy olyan ágy, amilyenben

elhálhatna maga a Feketicsei báró is. Amúgy a gyalupad is jó fekvőhely, ha kiforgácsolják a keményét. Forgács meg van, puha szitakáváról gyalult, olyan selymes, akár a hortobágyi nagy nyáj frissen mosott gyapja.

Az ilyenfajta beszédétől el voltam szokva. Minek azt cifrázni, hacsak valamit nem kendőznek vele. De hát aki Vácról szabadul, ne fintorogjon!

Mondja a mester, száz a munkája, mivel jó bácsija szolgál néki a MÁV-nál. Igaz, osztoznak a sápon. De ott van a hajdúbihari állomás, a bajomi. Meg az a sok őrház. Nem is győzi. Egy-két évre biztos a kenyér. A deszkát, miegyebet az állam adja, csak csinálni, csinálni!

Mondom a mesternek, én az épületmunkához nem sokat tudok. Bútoros voltam. Műbútoros. De vigasztalt a mester-sógor, hogy nem tesz az semmit, mert aki egykerekűn biciklizni tud, tud az a kétkerekűn is! Gondoltam, nekem így is jól van.

Úgy a tizenegy órás kakaskukoritásnál vetem az ágyam, rakom a selymes forgácsot föl a gyalupadra, teszem a ropántot a fejem alá. Elnyúlok. De hát nem fekvés az, inkább csak hosszán ülés. Idegen helyen eleinte soha nem tudtam elaludni.

Augusztusi bujkálós teliholddal világolt a műhely. Valahonnét turkesztáni dinnyék émelygős illatát lopta be a nyitott ajtón a szellő. Kutyák veszekedtek az utcán, disznók hortyogtak a szomszéd ház idefaroló óljában. Koldusi kántálással kiáltott a bakter érthetetlen szövegű nótákat. Kis léptek neszei, aztán mint a karácsonyi játékokban Boldizsár király, hosszú fehér valamiben megállott a gyalupadom előtt Ilka.

— Alszol? — kérdezte.

— Dehogy.

— Beszélni akarok veled.

— Azt lehet. Beszélni.

— Más nem?

— Mi mást? Mire gondolsz? Zavarba hozol!

— A múltkor olvastam egy ponyvaregényt, abban beszélt így egy gróf a hercegnőhöz. „Zavarba hoz, drága.” De azt hozzátette: drága. Emlékszel a gyerekkorunkra?

— Minden ember a gyerekkorára emlékszik legjobban.

— Milyen jókat játszottunk a forgácsban.

— Gyerekek voltunk.

— És szerettél is.

— Olyan gyerek voltam, mint te, mért ne szerettelek volna?

— Most meg olyan felnőtt, mint én, és olyan magányos.

— Még nem érzem.

— Odabent nem volt magány?

— Utóbb már elszórakoztatták egymást az emberek. Laktam a dánosi emberevő cigányokkal, sikkasztó bankigazgatókkal, kasszafűrókkal, zsebmetszőkkel, halálraítéltekkel.

— Szörnyű lehetett.

— Más értéke van ott a szónak, kenyérnek, zajnak, ízeknek, félelmeknek. Mindennek. Tudod-e?

— Szeretsz még?

— Ilyet éntőlem életemben csak a rimaszombati kurvák kérdeztek, meg az egri pincérlányok. Azok is csak vakereszből. Hozzátartozott a szakmájukhoz.

Ilka sokáig hallgatott. Állt egy méterre a padtól, leeresztett kézzel.

— Nem sértődöm meg. Nekem jogom van így kérdezni. Mert én mindig... De mindig... Mikor hazajövegtél a vasútról legénykekorodban, mikor oda-csatározóztál. Testvéreim meghitelnek mellette. Nem a számon, hanem belül voltál. Mikor férjhez mentem, akkor is, a nászéjszakámon. Hiszed-e, hogy van ilyen? A férjemben is téged kerestelek.

— Nem tehettem én róla. Biztattalak valamikor?

— Soha, soha, soha. Rám se néztél. Hát csúnya lány voltam? Pizskos, lompos? Eszedbe sem jutottam soha? Csak úgy, no, gyerekkori lánypajtás! Én meg mentem volna akár be Vácra is, melléd. Nem érezted meg? Hová lesznek a gyerekkori játékok, érzések, Lajcsi?

Sokáig nem volt szavunk. Az utcai akácfákon a levelibékák pityeregtek, várták az esőt.

— Szép ez, Ilka, meg minden. Tudom, hogy olyan szép, nekem most sírnom kéne örömben, hogy énvelem egy ilyen helyre menyecske bajoskodik. De hát én nem ereszthetem el magamat.

— Beteg vagy?

— Mindenem annyi lenne, mint egészségem.

— Te meg ne hidd, hogy valami könnyű nőcske bujkál bennem, hogy most ni, egy szál pöndölyben melléd húzódok, ezzel meglepezlek, ahogy csizmadarat fognak a cseri erdőben. Nem, Lajcsi. A tiednek számítottam magam, kilencéves koromtól.

— Öszintén mondom, ha nem is a magam szavával, mert nincs énnékem a szótáramban ilyen. De megható. Amit beszélsz. Hanem én a bajaimat nem oszthatom meg senkivel. Éngem, míg élek, annyira őriz a hatalom, hogy a lépteimet is megszámlálják. S nem akarok, de nem is tudnék lemenni elkezdettt útjaimról. Nehéz lesz ezután is. Tudom, minek szakítanék én szép asszonyom nyakába bánatot, majdani gyerekeimre bélyeget. A puskatusákban, bika-csőkökben készen áll az ő számukra is a fájdalom.

— Kettőnek könnyebb a teher, mint egynek.

— Mind megkapná roskadásig a magáét. Nem szabad soha senkit bajba ráncigálni! Ha segíteni nem tudok, hát legalább nem ártok. És a fejemben annyira nem forrhat föl az agyvíz, hogy elfelejtsem, én nem magamért éltem, verekedtem eddig se.

Ahogy lopakodott műhelyablakunkra a hajnal, úgy rajzolta Ilka rejtett szépségeit pöndölye batisztanyagára. Már nékem kényelmetlen. Fekszek itt a gyalutörekben, mint egy elcsigázott szódászló, s lesem Ilka szándéktalanul mutatott bájait.

Úgylehet, éjfél előtt fölült volna mellém a forgácsba. De hidegre bölcselem megforrósodott, tán tiszta, mint mondja, tíz évek óta dédelgetett álmait. Méternyi távolságról éreztem melegét. Most hamu alá roskadt kicsit, hogy hajnalodik, de tudom, egy lehelet, leröpülne róla a pörnye, s újra izzana. Aztán őt is megcsapkodnák miattam, ahogy anyámat, lánytestvéreimet nem kimélték.

Tudta, hogy az utolsó szavam is a „nem”. Azt mondta:

— Ne mondd ki. Majd' húsz éve leslek. Mi nekem másik húsz év, vagy több!

Őt órára harangoztak. Ilka kilibbent az ajtón, de visszaszólt:

— Nem leszek utadban, ha pár napig elrokonozok a sógornál?

— Dehogy.

Köhögve jött elő a bárándi sógor. Kis göce pocakot hordott a zöld kötény alatt. Köszönt egy kisiparosi jó reggelt, a küszöbi kannából vizet vett szájába, megmosdott, ahogy inas korában tanulta, törülközővel fésülködött. Kopasz volt, mint Szent József ács korában. A festékescsöbrök közül előkotort egy pálinkás-üveget, odanyújtotta nekem. De játékosan magához vonta: „Előbb atyának, aztán fiúnak!” S jót húzott belőle, megzötyögtette foga közt a kortyot. Levegő után kapkodva nyomta ide a pálinkát.

— Vácson nem így kezdődött a hajnal, ugyi?

— A csíkos ruhásoknak nem.

— Hát akkor a munka!

Ott voltak a rajzok a mezőpeterdi állomás ablakairól, ajtóiról. A deszkaszín meg teli kitűnő kétcolos palincsokkal. Reszelj fűrészst, rajzold, vágjad! A mester centizte, melyikből hány darab kell, én aggadtam naphosszat a nagy

fogú fűrészt. Muzsikáltam megint, mint Séro Gazsi nagybögője a Bikában. Aznap Ilka tízszer is elment az ajtó előtt, alázattal járt, lehajtott fejjel. Söp-
rögetett, vizet hordott, gazdálkodott. Velem is. Láttatta magát, hogy el ne felejtsem.

A mester elment szabadulólevelemmel a csendőrörsre. Jött is sebesen vissza, hogy vasárnap délelőttönként óhajtának látni. A falut csak a mester társaságában hagyhatom el.

Összecsínáltunk annyi ajtót, ablakot, Debrecent körülkeríthettük volna vele. Pöndülgettem is, mint a miskei malac. Nem tudom én, hogy az hogy pöndült, de nékem ruhám lett, cipőm, anyámat tákoltam házastul, testvéreimre is ráfért egy kis kézi munka.

Már úgy huszonöt tavaszán jártunk, mikor Püspökladányt ablakoztuk, dolgoztunk az állomáson tán két hónapot is. Hát ahogy ott kalapálunk, mulatnak a restiben a vasutasok, akár lókupecsek, valami jó nagy vásár után. De cigánybanda húzza nekik világos nappal a talpalávalót, de éneklük ám:

*De Lédererné, mi van a kosárba,
Kodelkának keze-feje-lába.
Száz ropogós szokolér,
Babám a csókodért!*

*De Lédererné simi-gumi talpa,
De Isten tudja, simizik-e rajta?*

.....

Új nóta volt, sebesen táncoltak rá valami foxtrottfélét, ordították föl szövegét az égre.

Fülembe jött a nótája, de mire magam is elfütyültem volna, ott voltak a pacstírták is. Arrafelé így becézték a tollasokat. Na, szokás szerint szét is ütöttek a mulatozók között. Sértette őket, hogy egy tollastársuk így bűnbe esett, világ hahotájára. Meg is csinálták a csöndet. Szakmájuk volt. Az állomásról kikergették az utasokat. Csak mi kalapáltunk, a váróterem ablakait pántoltuk.

— Hát maguk?

Nagyon csodálkoztak, hogy mi is el nem szaladtunk.

— Hát dolgozunk, amint látszik is a kezünk nyoma.

— Kodelkáznak maguk is, a kentek úristenit, de teszünk róla!

— Azt se tudjuk, ki volt, mi volt.

Nem a fenét, hát újságolvasók voltunk. Ez a szerelmi bűnügy meg olyan kapós volt, azt ette az egész ország.

— Na, igazolják magukat!

Három legény meg két inas voltunk mindössze. Igazolvány nem volt akkor divatban, nálam a szabadulólevél, a bárándi csendőrörs vasárnapi pecsétjei rajta.

— Na, maga jómadár, hát nyilván maga tanítja itt a kodelka táncot, ugye?

— Most hallottam életemben először!

Mint ahogy igaz is volt. De tudták ezt a pacstírták is. Táncolta akkor már a népség a padkaporos zugi-báltól kezdve a külvárosi csehóig mindennél.

Elmentek a szuronyosok, de azután mindennap megjelentek, míg ott dolgoztunk. A mestert már a hideg rázta. Valahogy ő sem szerette, ha nagyon vigyáznak rá. Néha félrehívták, leckéztették miattam. Mikor készen volt a ladányi állomás, műhelyes munkába foglaltuk magunkat, Bárándon. Na, oda is beköszöntek naponta a zsaruk. A bárándiak. Álltak a műhelyajtóban, mint a végzet. Piszkos érzés, különösen, akinek nincs hozzá tréningje.

Egyszer azt mondja a mester, de a munkakönyvem is a kezében: Hát, Lajos, ezt nem bírom tovább!

A macerálást nem bírta, amit értem kellett hogy kiálljon. Amúgyis volt

az üzleteléséből kifolyólag egy kis tarka macskája. Tartott tőle, hogy addig nézegetnek engem, míg a végén az ő kártyájába látnak.

Debrecen környékén minden faluban elajánlkoztam munkára. Ki csak utamat mutatta, ahogy előszedtem paksusomat, ki egy karéj kenyeret lökött. Néhol asztalhoz ültettek enni, ahogy tisztességes háznál a facér iparoslegényekkel cselekszenek, de aztán mehettem kifelé. Volt, ahol dolgoztam egy hetet. De péntekre kitellett a becsületem. Másutt egész hónapra eltűrték, míg utánam jöttek a sarkantyúsok.

Ahogy Hadházán dolgozok, egyszer csak odajött Ilka. Sirt, mint a zápor-eső. A tavasszal megnádaltattam anyámnak a házát, mostanra lehányatták a tetőt, pusktát kerestek benne. De sirt ő magáért is. Sirt nagyon, a kapufélfának támaszkodva. Mondtam néki, belém ne kapaszkodj, mert békéd nem lesz az innessó világban!

Nem mondtam neki, hogy máris kapcsolatban vagyok régi barátaimmal, elvtársaimmal. Ha ez csak egy kicsit is fölsejlik a hatalom előtt, sietve rámteszi a kezét. Meg Ilkára. Az a korszak volt ez, amikor a szocik közelítettek a komcsikhoz. Éppen a Vági-féle MSZMP röpcéduláit eregettük éjszakánként a környező községekben, Biharnagybajomban, Sárrétudvaron, meg ahová eljuthattunk.

Nem sok dolgom volt énnékem ebben. A politikai anyagot egy vasutas cimborá hozogatta Pestről. Összekötő volt, tudta, mikor kapja a csomagot. Szólt: koma, legyél az esti vonatkor kint az első jelzőnél. Jött a vonat, a cimborá kinyitotta a paklikocsi ajtaját, belerúgott a csomagba. Mintha véletlenül esett volna ki. Lestem a kukoricásból. A kezemben volt. Ennyi volt a szerepem. De sehol, ahol elszórtuk a röpcsit, nem a jegyzőt gyanúsították, mindig a flekkeseket.

Huszonyolcban össze is kapkodtak bennünket, vagy harminconkat, kik közül én senkit sem ismertem. Akkorára egészen új rajvonalak álltak már föl velünk, párti erőkből. Bizonyítékot nem találtak semmit, de egy hétig bent tartottak bennünket.

Éngem már nem vertek meg, hírem járt, hogy vaddisznó vagyok. De a többieket csúnyán kimángorolták. Ahogy elengedtek, tilos, nem tilos, bebicikliztem Debrecenbe, fölvertem Hollót, az akkori szocdem párttitkárt. Mondom neki, mi bajunk. Harmadnap Pestről lejött Esztergályos szocdem képviselő, és intézkedett. Akkor a többieket is kiengedték. De a vegzatúrát nem hagyták el. Most azért szorongattak, hogy ki jelentette fel őket Esztergályosnál. Hetekig elmotyogtak volna rajta, de hát jött az új röpcsi, azt lökdöstük széjjel. Hadd ne fizessék már őket potyára!

Láttam, agyongyötrik a családomat, ha otthon maradok a szülőföldemen. Az újságokból tudtam, hogy Szegeden nagy építkezések folynak. A klinikák, az egyetem akkoriban magasodott, gondoltam, kell oda az asztalos is. Isten veled, Bihar megye, hajdúk, tír pákok országa!

Hanem a flekkeseknek, akárhova térülnek, a falat kenyér előtt jelentkeznük kell a hatalomnál. Úgy fogadtak, mint régi ismerősüket. Mintha csak tegnap hagytuk volna abba a beszélgetést.

— Mi baja van magának a bihari csendőrökkel?

— Semmi. Csak már meguntam a gorombaságaikat. Gondoltam, a szegediek finomabbak. Gazdát cseréltem.

Úgy láttam, ők se nagyon rajongtak értem. Az első félévemet Szendrényi asztalosmesternél töltöttem. Konyhabútorokat csináltunk. De nemcsak a világban húzta össze a bukszát a gazdasági válság, hanem ide is elköszönt már, Szegedre. Nem kellett lassan a legszebb bútor sem.

Könyves Petrik mesternél, a Tó utca 8. szám alatt dolgoztam négy évig. Építettük az ipartestületet. A fogadalmi templom tölgyfa kapuit én csináltam, szereltem Könyves Petrik keze alatt.

Persze a régi, tizenkilences cimborákkal lassan újra egy kupacba csurogtunk össze. Vácra szabadult Balázs Gyurka komám volt az összekötő, az ő keze nyomán kaptuk a politikát Pestről. Márpedig azt nem azért küldözgették, hogy a házhéjba dugdossuk, hanem hogy terjesszük.

A Matuska-ügy révén a hatalom újra nekiugrott a baloldalnak. Sallai és Fürst statáriális bíróság előtt álltak. Tiltakozó röpcédulákat küldtek le nekünk.

A Nemestakács utcában laktam albérletben, de működési területem Felsővárosra volt, a cipőgyár környéke. Egy este, cédulázásból megyek a körúton hazafelé. A Kossuth Lajos sugárút sarkán áll Győri fődetektív, mindjárt lecsapott rám. Honnét jövök, hová megyek?

Mondom neki, a lányoktól jövök, megyek hazafelé. De unszol ám, hogy ki az a lány. Mondom, én címeikkel nem szolgálhatok a felügyelő úrnak, mert még majd maga is odakap. Nyugodt voltam, ha motoz is, nem talál nálam semmit. Mind szétszórtuk a tiltakozást.

Hazamentem, de hajnalban ott voltak, az egész házat feldúlták a röpcédulák után. Szorultak miattam szegény lakótársaim. Azok nem tehetek, nem tudtak semmiről. Nekem meg, mint albérlőnek, csak egy ágyam volt abban a házban.

Bevittek a rendőrségre. Mazurka, ki később Monostorira magyarosított, Gyólai, Pintér meg Nagyrepás detektívek körülkaptak. Hogy, de mondjam meg, ki hozta, mondjam meg, mert ők úgy is tudják. Motorbiciklin hozták. Mondtam, nem tudom. De gondoltam, ha tudjátok, mi a fenének kérdezitek. Nem tudtak semmit, ez világos volt előttem, mert éppen akkor vonaton hozták az árut.

Amúgy is rossz idők szakadtak ránk. Egy gyalutaszítási munka sem akadt. Néha tangó melót szervezett a város. Havi kilencpengős kubikolás akadt. Kilenc pengőig tolhattuk a talicskát a körtöltésen, aztán következett a másik kilencpengős társulat. Úgy porciózták a keresetet, mint inségkonyhákban a levest.

Mégis megnősültem. Varrólányt vettem feleségül. Illett hozzá. Jártas volt a bujdosásban.

Nekem mennem kellett a keresmény után.

Régi barátom révén fölfedeztünk egy szőregi fakertészt, kinek az áruit liferálni lehetett. Biciklivel országoltunk, árultuk a fecsemetéket. Nemcsak a talajokat, fákat ismertem meg. Tudtam, ahol erősek a nyárfák, ott nedves a talaj. Hiába kínálom, nem vesznek gyümölcsfát, mert abban a tájékbán az nem él meg. Hanem az embereket is megismertem. Örültem, hogy sok jó ellenzéki komával találkozhattam minden városban, faluban. Jaj, de értettük egymást. De tudtuk, nekünk dolgozik az idő.

Az angol, német munkásság tüntetései, a szovjet eredmények biztattak bennünket. Hanem a gyümölcsfákból kifogytunk. Tavasszal, nyáron nem kell a fa.

Időnként Süvegh mesternél adtak azért kenyeret. Jóban volt a püspökkel, a Gyöngy utcai templom, az alsóvárosi zárda az ő kezébe került. Többen is dolgoztunk nála, bolsi érzelmű segítők. Ott volt Orosz Pista, Csikós Főrcsi meg mások. Egyforma bűnösök voltunk.

Sarkunkat taposták a háborús évek. Tingli-tangli. A műrostos kabátnak, fatalpú cipőnek, hadi kenyérnek, lisztjegynek, győzelmi tüntetéseknek következett a keletje. Meg az elsötétítéseknek.

A hivatalokban nem volt elég sötét, hát asztalosok sötétítették. Szó szerint. Rolóztuk az ablakokat, hogy éjjel ne szökjenek ki az irányfények. A repülőknak. Akkoriban kezdtek főlének szokni a bombázók. Rolettáztuk az üzemeket. Az újszegedi kendergyár hatalmas üvegcsarnokait sötétítettük.

Negyvennégy tavaszán érkezett két angol kártológép az üzembe. Faredőnyös portalanító szekrényt szereltünk a hatalmas gépállatra. Szép nagy munka volt, élvezettel tusakodhatott vele az ember. Asztalosszakmában mindig van

izgalom, újat lehet benne teremteni. Abban mindig következnek olyan kívá-
nalmak, amivel még sohasem találkozott az ember.

Március derekán a második műszakban tekertem a tépőgép faredőnyébe az utolsó srófot. Jelentettem az ügyeletes mérnöknek, ki mellett katonatisztek strázsáltak, mivel hadiüzem volt a kendergyár. Jelentettem, hogy vegyék át a munkát, én egy tapintásnyi tennivalót azon már nem találok. Úgy messziről megnézték, jól van, jól van, mondogatták, majd reggel a nappali főparancsnokság átveszi. Menjek csak haza!

Hazamegyek, lehetőtt fél tizenkettő, mire bebújok az ágyba, alig koppan be a szemem, de verik ám az ablakunkat, hogy majd kiesik a falból. Puska-
tussal. Nagyon ismerős aranyoskodás volt ez nekem. Ugrok oda, egy teher-
autóra való szuronyos katona. Visznek olyan sebesen, a kabátom nem tudtam magamra gombolni. Vágta Újszegedre. Égett a gyár. A kártoló üzembrész. Ahol két órával ezelőtt én fejeztem be a munkát.

Gyújtogatás! Szabotázs! Bilincs! Hadbírótság!

Bizonyítékok hiányában márciusban kiengedtek. Megyek Süveghez. Me-
gyek, dolgoznom kellene, nincs miből éljek. Míg egyeződünk, ülünk a gyalu-
padon, volt neki három segédje. Szerettek, értettek engem, most is mondták:
énnékem még följön a napom. Csak még nagyon kormos a korongja. Kér-
dezték:

— Na, öreg Sztálin, hát mi lesz ezután?

Mondom, ha kiálljuk ami hátra lehet, bizonyosan, hogy különbül élünk. De most csúnya világot érzek a hátamban. A hátam verésektől gibircses, gö-
csörtös dimbje-dombja sűgja. Nehéz időszak következik. De ha ezt átéljük,
halálunkig élünk. Amúgy biz' sokan nem esszük meg itthon a húsvéti kalá-
csot. A jó fonyatosat. Se a kis buckait nem isszuk meg rá. Bár nem jós az
ember, de ha szeme van, lát is véle, nemcsak néz, hát láthatja, kire mi követ-
kezik a komorulatokból.

Akkor már nappal is átjártak fölöttünk a bombázók. Se kerítés, se árok
azok előtt. Mennek, mint a golyó. Térni kell előlük. Hisz' nem tudja az ki-
válogatni, hová tojjon. Amilyen okos szerkezet, de olyan buta.

Az óvóhelyláz évek óta műsora volt a városnak. De most, hogy valóban
megjelentek a harcizümmögők, gondoltam, én is előkészítem a krumplis ver-
met. Hátha még komolyan belekényszeredek az anyóval. Rakom épp a krumpl-
lit, morajlanak odafönt a Liberátorok... Lefújták a légiriadót, beállít értem
két szuronyos. Delet harangoztak. De hogy azonnal menjek velük. Megyek,
mondom, már vártam magukat, hol késtek ennyi ideig, csak a kezemet meg-
mosom.

Engedték. A lábamra bilincset kattintottak, s fogták a láncát. Így mostam
kezet, pórázon. Ahogy sintérek vezetik a halálra szentenciázott kutyákat. Mon-
dom az asszonynak búcsúzóul, hogy csak ne sírjál, mert többet már engem el
nem visznek, magam is meguntam már, hiszen ha százszor nem jöttek értem
ilyen parádeával, hát egyszer sem. De többet már nem lesz módjuk!

Na, erre rákezde a sírást anyó, hogy azért beszélek így, talán a veszte-
met érzem. Mondom, jövök én hamarosan, semmi félelem.

Bemegyünk a rendőrségre, jártas vagyok én már itt rettentően, le sem
ültetnek, első dolguk, hogy zongorázzak már egy kicsit. Ujjlenyomatot vettek.
Zongorázok nekik, mert minek pityeregjek, többet úgysem jönnek értem,
annyi bizonyos.

Belöknek egy közös cellába, huszonhatan ott álltak már. Drága jó harcos-
társaim, sokan. De ott sincs egy szék, minek is, együtt vannak a bűnösök,
párba vasalódunk, s hogy este lett, április harmadikának estéjén, kísérnek
bennünket láncon az állomásra. Megyek elől Tóni komámmal. Zötyögünk a
pesti éjszakaival fölfelé. Ha egynek vécéznie kell, huszonhatan strázsáljuk. Nem
szedték szét a láncot. Huszonhatnak sokszor kell ám egy éjszaka a pilátus
konyhája. Fejenként kétszer. Ötvenkétszer megjártuk a királyi trónust, mire

föllüktettünk Pestre. Be a toloncba. Már csak a pincében van helyünk. Az ablakon át a lábakat látjuk. Naponta ezrek, kétezrek, számát nem tudjuk. Fél Magyarország lábai. Nem öröm. Éjszakákon át nagy visítózások. A toloncban. Valakik, valakiket szedegetnek ki a cellákból. Nagy zuhékkel, ütletegeléssel, halálos üvöltözésekkel. Bennem idomított idegek működtek régóta. De már magam is majd elfutottam magamtól. Az éjszakai cellaterror zaja közelített hozzánk. Kik, kiket, miért, nem értettük. Hová viszik, akiket kivagdosnak, kivernek, kiráncigálnak a folyosókra. Az udvaron autók, zúgnak, ajtók csapódnak, üzemel, működik a tolonc, akár egy városi vágóhid. Mégsem úgy. Mikor szereltük a vágóhidat, láttam a hentesek mesterszúrásait. A mester farral áll az ajtónak, kezében hosszú ölkéssel, s hajtják lába közt át a disznókat. Egy békebeli mozdulattal, egy nyikkanás nélkül vihették a sertést a kopasztóba. Mesterek voltak.

Egy májusi melegebb napon meteroszlopokba verődünk, vagonokba báláznak bennünket, ahogy a lovak alá porciózott szalmát szokták. Húznak bennünket valamerre. Vasutas voltam, ismerem a vonalakat. Megyünk keletnek. Visznek Ricsére. Híreltük, híreltük a tábort, de ilyenek lakója soha nem voltam. Most aztán elgyönyörködhettem benne. Drótkerítés, szurony, barakkok. Szelid hegyekkel, legelésző tehéncsordákkal, bodor füstű vonatokkal teli táj.

Minden szegedi cimpora műhelyben dolgozott. Kítettünk tizenkét szakmát. Csináltam ablakokat, koporsót, fejfákat. Mikor a hegyekbe felhajtottak olykor pityókát ásni, meg málnát szedni az öröknek lekvárhoz, hát leláthatunk táborkra. Füstölt, kojtolt, gőzölt, lüktetett, akár valami kisparaszti téli trágyakupac. Mi azért kiláttunk, kihallottunk belőle. Nyolcszáz füle volt ennek a ricsei tábornak. A földerítő repülőket, hadseregek visszacurikkolásait, éjszakai bombázásokat úgy számon tartottuk, szabadulásunk megannyi tanútételeit, ahogy szép lány dédelgeti teste rejtett változásait.

Éjszakánként messziről morajló ágyúszavak köszöngéltek közénk, beszóltak elkopott, bohás takaróink alá. Fülünk fönt a Kárpátok gerincein, amoda radaroz, a sokszor várt szabadítók felé. Óreink szelídek, maguk is ijedten álmélgodnak, s félnek attól, aminek mi örülünk. Nem volt új fölfedezés ez nekünk, hogy is rokonozhatnának az érzelmeink.

Mikor az első Sztálin-gyertyát kigyújtották fejük fölött a repülőgépek, csudaszép nyári augusztus közepi éjszakán, örömünk nem ismert félelmet. Kitódultunk az alakulótérre, úgy üvöltöttünk a csillagos égre. Szelid dalokat is lehet ordítani.

*Kelet felől száll a harang
hangja nyugat felé
munkásdal zeng,
s a burzsujok szíve remeg belé.
Csak zengd harang,
szívünk dalát,
szállj, hegyen-völgyön át,
gyűjts lángra munkáskebleket,
hadd égjen a világ
hadd égjen a burzsuj világ.*

Az őrtornyokban végighallgattak minket, s illedelemből egy golyósóróval sorozatot lőttek a fejük fölé. Ezalatt marhavagonos szerelvényt toltak a kerítés mellé. Reggel zötyögtünk a főváros felé. Tudtuk, hogy továbbra is vigyázni akarnak ránk. Bombázásoktól fölszaggatott pályatestekhez értünk néhány tíz kilométerek után. Mit számít az. Megyünk gyalog. Úgy sietünk, mintha az ágyúszó mögöttünk minket hajtana. Be a toloncban. Úgy járunk-kelelünk mi már itt, akár külföldi turisták, ha telente megérkeznek. Kucorgunk

a cellákban, beszírénezzák az éjszakai riadót. Alig futnak le öreink, füttyülnek a bombák. Ablakok, ajtók beszakadoznak, a rabnép lökdeli egymást kifelé a légnyomásos épületben. Mint gazdátlan csorda, megindul a toloncbeli tömeg riadt rohanása. Ahol még ajtó marad a folyosókon, azt kitördelik. Valahonnan, az udvar óvóhelyéről belőnek az ablakokon.

Reggel sorakozik, aki járnai tud a lábán. Átmegyünk a Dunán, megyünk szelíd lankásokon. Mozog egy egész ország. Hadak fölfelé alulról. Hadak, foglyok, menekültek befelé. Fölköttek darazsak. Hol acélkék, zsinóron vezetett Liberátorok, hol fürge szovjet harci mérgesek, hol német, szennyesszürke dühösek.

A szentkirályszabadjai repülőtér kőbányájában kétszáznégyen állunk parancshirdetésre, bűnösök. Kemény szavak. Lelőjük, aki... Azt is leljük, aki...

Mint valami óriási kőlavór, olyan sivár ez a kráter. Éhesek vagyunk. Utoljára Nagykáta határában ettünk, Ricséről jöttünkben, ahogy megéjszakáztunk egy letakarított kukoricaföldön. A fogolyság marékka matatta fel az elhullott, kis kunkori csővégeket. Penészre, dohra kényes lovak meg nem ették volna az ilyen takarmányt. A szegediek — Dáni János meg Papdi Gyurka kivételével — más menetszlopba kerültek.

Parancsosztáson állunk, ahogy jön föl hátunkra az őszi nap. Gémberegett tagjaink megereszkednek a dermedtségből. Míg nadrágom keshedt varratára simul kezem, érzem két szem kukorica dudorát a zsebben. Mekkora früstököt csapok én még abból! Van két szem kukoricám.

Mellettem áll egy keresztusi sváb gyerek, Ankner Istvánnak hívták, másik oldalról egy katolikus pap, Huszár Béla. Már csak csontgallérja mutatja, hogy nem kazánfűtő. Ricse után csapták közénk, soha nem kérdeztem, miért. Sőhajtoz a pap, ahogy körülpillantgatott a kőlavórban. „Kétségbeejtő, kétségbeejtő!”

Az hát! Reménytelenül az. Csakhogy nékem soha nem volt igazán kenyerem a kétségbeesés. Míg van két szem kukorica a zsebben, és süt a nap, hát reménykedek. Hazamegyek én még. Csak egy kicsit végigcsináljuk még ezt. Két választásom van. Vagy bízok abban, hogy ügyis hazamegyek, vagy leövetem magam. Ez a legkevesebb. Mondjuk ezt a karszalagos takonypócot bokán rúgom, átsegít a másik oldalra. De még ennyi gorombaság sem kell hozzá. Csak úgy csinálni, mintha szökni akarnék. Akkor sincsen gondom. De én azt akarom, hogy legyen gondom. Az élet — még itt is élet. Szép is. Mondjuk nem ebben az összeállításban. Régóta másképpen gondoljuk mi azt. Az asztalos könnyen tervez. Tud rossz szublótból jó szekrényt sikeríteni. Fejben, amikor még hozzá sem nyúlt. Mindent meg lehet jobbítani. Tán még ezt a nyápic, sonkanadrágos nyikhajt is, kinek habzik a szája, míg a parancsot és a tilalmak tilalmait elénk tárja.

Megparancsolódik, milyen rendben hordjuk a követ. Látnivaló, nem tanulmányi csoport a mienk, valamilyen gimnázium tanárainak kíséretében. Vilálgéppisztolyok sovány kölykök nyakában, s lökdelnek bennünket ötvenes csoportozatokra, ahogy istállóknak porciózzák állatok elé a silót. Ötven ölben hordja a követ, ötven gurigatja a targoncákat, másik ötven vés, fűr, kalapál, repeszt. Maradtak még ötvenen, akik nagy vagonokba rakják a termelvényt. Készül itt burkolókó, szegélykó, zúzalék meg örölnivaló.

A frissen repesztett kő éles, mint a törött üvegcserep, mint a gomba csiszolópapír, mint a köszörűkő. Délben vérzik a kezünk. Kinek még van olyan humija, mint zsebkendő, egyik kezét becsavarhatja.

Ankner Pista kis filckalapját repesztí kétfelé, ahogy kőkori ember repesztett, éles szilánkokkal. Aztán kalappal markol. Másnap esik az eső, Ankner Pista cementeszákból csinál magának csákót. Szurok fő a kráter partján, ahol a csillések átvagonírozzák a követ. Megmártják Pista papírcsákóját a fővő szurokban, hogy vízhatlan legyen. Két hét múlva táborunk divatos viselete a szurkozott cementeszák.

Ahogy hitvány gúnyáinkat szaggatta le rólunk az éles kő, úgy csomagoltuk magunkat szurkos papírzsákokba. Messziről óriás, fekete bűdös bogarak nyüzsgésének tűnt a tábor.

A repülők úgy járkáltak fölöttünk kíváncsian, mint pusztai gulyák fölött a légyrajok. Néha kiszirénázták a népet. Az örök elszaladtak sziklahasadékaikba, mi meg ültünk az ég alatt magunkra hagyatkozva.

Olykor lángolva égtek a kráter szélén olajos tankok, és repülőgépek a kifutókon. Mi csak a füstjét láttuk, s titokban örültünk. Tán jobban, mint az ebédre osztott csalánlevesnek, hántolatlanul főzött búzának.

Október vége felé egy reggeli parancshirdetés kilökött bennünket a bányából. Erőltetett menetben siettünk. Lábaltunk lucskos hereföldeken, Dunántúl százféle patakrendszere között, malmokon, gátakon keresztül. A konyha elfelejtett velünk jönni. A konyhát lebombázták.

Városlőd határában, patak menti ázott szénakaszálók kis avas boglyái közt dekkolunk le, éjszakázni. Beletapintok egy boglyába. Kicsi. Négy-öt villával el lehetne hányni. Szálanként rácsásalom a szénát. A vastagabb vége felől. Finom. Az idejében, zsenyésként kaszált fű jó széna. Kérdi a pap — mert mindig a nyomomban volt, amúgy kevés beszédű, nálam fiatalabb —, mit eszek? A rab közvetlen ám a másikhoz. Pap, vagy nem pap. Itt nem számít. Kérdi, mit eszek? Szénát, mondom, tisztelendő atyám! Hümmögött. Nemigen hitte. Sötét volt, inkább csak sejtette, mint látta, hogy rágok én valamit. Jut magának is, mondom, csak a szárazát kell válogatni. A teteje avas az időtől.

Hogy kell azt enni, kérdi? Módjával, csak módjával, jól megrágva, megfelelő nyállal nyelve. A marhának oltógyomra van, felbőffenti, újrarágja. Az embernek nincs.

Hová is jutunk, hová jutunk, sóhajtozott Huszár Béla, s megkóstolta ő is a szénát. Ej, mondom, az éhség csinálta az ember gyerekével olyan komédiákat, amit az állat nem tudna magára vállalni.

Ellenőrző közegek jöttek, zseblámpával vizsgálódnak. A tábor a földön. Mi meg talpon.

— Mit csinálnak itt maguk?

— Vacsorázunk.

— Takarodó! Biztosan szervezkednek!

Lefekszünk, rágunk. Anknér is velünk. Hárman fekszünk egy villányi szénán. Októberi ködök szítálnak arcunkra.

Az oroszlanokat úgy szelidítik, suttogja Huszár Béla, hogy nem adnak nekik enni. A madarak fütyülni is megtanulnak ettől.

— Egerben volt egy cellatársam, aki rákapott a cirokseprűre. Más rágivaló nem akadt. Bádogajtó, vaságy, vaskübli, vasasztal. A cirokseprű mindig bent volt. Egy hónap alatt megettük. Nem szórakozásból, hanem hogy rágjunk.

— Hová sülyed az ember, sóhajtott Huszár Béla.

Mélyen remegő zúgással húztak az éjszakai repülők fölfelé, zajukból tudtuk, hogy Liberátorok. Jöttek valahonnét, fényben úszó nyári olasz szigetekről, átmentek fölöttünk, pocsolóban ülő bilincses békák fölött. Ahogy eltojták magukat száz, kétszáz kilométerrel is följebb, ringatózott alattunk a föld. Nappal vonulunk. Öreink bizonytalanok. Számolgatnak, kétszáznégynek kell legyen a létszám.

Egy alkonyati hegytetőről rálátunk Herendre. A porcelángyár kéménye füstöl, kicsinek, közelinek tűnik, ha fölé tartanám kezem, talán fölengedne fagyossága. Este ereszkedünk Herendre. Az útszéli vaskeresztnél álljt kiált az őrség. Sokáig incikvancikolnak, ácsorgunk az árokparton. Hatalmas forgalom. Háborúban van akkora nyüzsgés, hogy abból az erőből egészen jó világot lehetne teremteni. Nagy erejű motorok, autók masíroznak, hangjuk rázza rajtunk az elázott szurkos zsákokat.

Kérdem Anknertől, aki úgy járt mellettem mindig, mint kiscsikó az anyjával: te érted, mit firundcvancikolnak itt ezek?

— Nem engednek tető alá bennünket. A katonáknak sincs helyük.

Hideg szelek jöttek, furulyáztak az árokparti szomorúfüzek között. Éjfél felé recsegett már rajtunk a papír. Állunk, mint esőben a gulya. Összeszorulunk, egymásra támaszkodunk. Papdi Gyurka, Huszár Béla, Ankner, Dáni meg én. Nemcsak az örök váltják egymást, mi is. Mondom: szunnyadok egy kicsit — megtámasztanak. Mikor ők szunnyadnak, én támasztom őket.

Lovasok jönnek kifelé. Csúszkálnak a jeges úton. Jönnek föl hegynek, felénk. Az őrség megállítja őket. Tompított zseblámpák, hideg téli hold.

— Incikvancik. Incikvancik. Mert én csak ennyit értek németül. Azt sem tudom, jelent-e valamit. Kérdem Anknertől, na? Várjál, azt mondja, vitakoznak. A lovas százados azt parancsolja, hogy az ő elhagyott istállójukba kísérjenek bennünket, abban elférünk kétszázan, ahonnet kijött nyolcvan ló. Nyári sárkoloncos csűrhe jár olyan csörömpöléssel, ahogy mi elmozdulunk fagyos papírsájkajainkban. Ahogy sorakozunk, az örök számolnak bennünket. Öt halott az árokparton. Huszár Béla letérdel, félhangosan mormol. Oremus premus profidelibus defunkti...

— Gyerünk, gyerünk — sürgetnek az örök, fölráncigálják a papot, kinek már kaucsuk ingnyaka sincs meg. Kátrányos csuklya a kezében.

Az istálló meleg. Ahogy a bálaszalmából felkeltek a lovak, fekszünk a helyükre. Kész összkomfort. Mennyi jó van a földön. És zab a cementvályúban. Zab!

Vannak élehetetlenek, kiknek nem kell a zab. Sapkában hordom szét, osztogatom. Zab van itt, gyerekek! De annyi öröm se, hogy no, zab.

Reggel, az istálló előtt számolnak bennünket. Hárman holtan maradtak a szalmán. Volt ugyan ébresztő meg szitok, oldalba rúgás. Azoknak már semmi sem számított. Huszár Béla letérdelt az istálló placcán.

A németek vonultak kifelé. Minket hajtottak utánuk. Hegyek, völgyek. Ahol lehet, falvak alatt bujdatnak bennünket. Dűlőutakon, fehér falú házak között megyünk. Néhol bábécs népek. Néhol ránk köpködnek. Huszár Bélát képen találják.

— Hazaárulók! — kiáltják. — Gazemberek!

Más faluban, Sopron alatt, katonaszakács áll a nézők között, két csajka sárgarépa csuszpájt nyújt felém. Menet közben. Elöl megyek, a szakasz élén. Kapom két kezembe a két csajkát, vágnak úgy hátra puskatussal, az orromon támaszkodom. Elterülök, mint a gyalogbéka. A két csajkából egy kanállal ki nem lötytént. Az éhség fogatta velem. Vittem. Mindjárt rá harmincan, kanállal. Egész meggabalyodtunk. Az örök dühöngenek.

Sopronban bemegyünk a 48-as laktanyába. Elvackolunk egy kisöpört ágyúszínbén. Víz folyt az udvaron, hadinépek egymást tiporják, nyüzsögnek anynyian. Egyszer csak fújják a riadót. Jön az ügyeletes tiszt, üvölt, majd megreped.

— Kifelé innét a hazaárulókkal! Kifelé, Sopronkőhidára!

Hetven kordon, szögesdrótok utunkban. A keretlegénység káromkodik. Nekik sincs megállásuk. Rabok velünk együtt. Mért nem mennek haza?

A kőhidai táborba nem engednek bennünket. Állva éjszakázunk egy falusi dohánypajtában. Egymásra támaszkodunk.

Idegen hang beszél a hodály homályába.

— Van itt szegedi?

— Itt vagyok, ki kérdi?

— Kakuszi Pista, kárpitos.

Keze teli ennivalóval, kulacsok kolompolnak. Az örök sem bánják. Esznek-isznak. Egy embernek, ha egy falat jut. Egy cigarettát tizen szívunk. Kapunk egy falat jó hírt. Szeged szabad, súgja Pista. Otthon lenne jó. Az ör telipofával int. Kuss legyen! Nem politizálunk! Pista nem ijedezik.

— Honnet jöttök? — kérdi.

— Sopronkőhidáról. Nem fogadtak bennünket.

- Bajcsy-Zsilinszky miatt, mondja Pista. Reggel kivégzik.
- Már a kisgazdákat is?
- Elég a dumából.

A reggel Sopronbánfalván kap bennünket. Havas eső zuhog. Bánfalva tömve hadinéppel. Lovas kocsik alatt is fekszenek a katonák. Szalmán, köpönyegen. Minket a templomba terelnek. Fekszünk az oltár lépcsőjén, a karzaton, a padok ülökéjén. Az ajtót ránk zárják. Tán első fogoly lakói vagyunk a templomnak. Reggel még miséztek itten. Leheletünk látszik. Ivóvíz után jajgatnak a betegek. Szenteltvizet kapnak. Az van egy dézsával az oltár mögött. Huszár Béla ott ül mellettem, egy gyertyagyújtózsámolyon. Látja, hogy isszák a szenteltvizet. Enni itt még cirokseprű sincs. Nékem kevés széna, zab a zsebeimben. Osztoгатom.

Reggel sorakozó a templomkertben. Német tiszték néznek bennünket. Őreink számolgatnak, haptákolnak. Erősek. Ránk zárták a templomot, ők meg telizabálták magukat.

— Reggeli torna! Kezeket föl! Guggoló állás! Egy, kettő, le-föl, le-föl! Térdhajlítás!

A térdhajlításból nem tudtak fölemelkedni ötvenen.

Fekvőtámasz! Egy, kettő! Egy, kettő! A fekvőtámaszban földön maradtak negyvenen. Papdi Gyurka, Dáni János közöttük.

A lábon maradtak álljanak oldalt.

Oldalt állunk. Újabb parancs.

— Közönségesek kilépni!

Az rang ám most. Közönségesnek lenni. Maradtunk harmincheten. Huszár, Ankner, jön velünk az állomásra.

Szalmás vagon. Megyünk. Napokig döcögünk. Néha visszafelé. Olykor légitámadás. Vagonunk úgy libeg, mintha gyufaskatulyában ülnénk, s valaki rá akarna vele gyújtani velünk. Repeszek szilánkolják az oldalát. Fekve is kilátunk belőle. Bécsi szagokat érzek. A nagy városok zaja, illata, tompított fénye éjszaka is megsejteni magát. Január közepe. Nem tudjuk hányadika. Havas háztetők hirdetik, tél van. A hegyoldalak szépek. A fene ezt a Bécset, hogy a magam gyönyörűségére sohasem láthatom!

Stadlau! Itt nyitják ki a vagon. Az ajtón úgy potyogunk ki, mint tűzre való diófából a pondrók. Erőtlenül. Gyár pipál a szögesdrótok között. Parancsosztás. Szakmák szerint válogatnak. Huszár Béla, Ankner Pista asztalosnak mondja magát. Műhely. Mint a patika. Új a ruhánk. Szürke vitorlavászon. Hátunkon fehér számok, ahogy a focistáknak. Lőszeres ládákat csinálunk. Rafinált szalagon dűródik elénk az alkatrész. Ládaoldalok kerülnek a padomra.

Egy szigorú fiatal nő a csoportvezető. Törődik a dolgával. Senkihez sem szól. Mintha néma lenne. Mutogat. Az anyagot a kezébe veszi, a mozdulatot megmutatja, többször is. Nincs itt szükség szaktudásra. A libapásztor is tudná, ha idehoznák. A géppel kimunkált részeket rosszul, fordítva, ferdén nem is lehet összeilleszteni.

Csak tempó, a tempó nincs meg karjainkban. Nincs erő. A műhely forog velem. A szalag tolja rám az anyagot. Ládák korpuszai magasodnak. Béla emelgeti le padomról. Ankner Pista mögöttem fenekeli a ládákat. Ő is támaszkodik a padra, mint bokszoló a harmadik menetben. A csoportvezető igazít rajta. Eltolja a padtól. Nem mondja neki: nix vajs. Pista se szól hozzá.

Délben répaleves, fűrészporból sült kenyér.

Szögesdróttal négy hasábra elválasztott barakktábor. Zsidók, szlávok, egyes népek és magyarok. A műhelyek is így szuperálnak. A szerelőben magyarok. Reggelenként parancsosztás. Magyar tolmács fordít.

— Lógunk! Két nap, s büntetőtáborban a helyünk!

Szavukat beváltották. Két nap múlva, éjjel, menetelünk. Csak a hátammal érzem, ballagunk vagy százan.

Kérdezem Ankner, mit hallasz? A német örök beszélgetnek.

— Valahová Linz környékére visznek.

Gyalogoltunk két napig. Bombáztak előttünk, bombáztak a hátunk mögött. Kifordult belü mozdonyok döglöttek a halott pályatesteken. Téli szarkák billegtek rajtuk. Csörögtek. Bennünket köszöntgettek.

Nagyváros előttünk. Tilalom. A büntetőtábor nem fogad bennünket. Az örök tipródnak a türelmetlen ember toporgásával. Arcukról semmit le nem olvashatunk. Ők váltják egymást. Minket nem vált senki. Az utakon kétirányú forgalom. Bécs felé erősebb. Rohamsisakos hadak, frissek. Ruhájukon a raktári hajtás is látszik. Néha egész oszlopok dekkolnak le a földeken. Gőzöl a konyhájuk. Az örök enni kérnek tőlük. Száznak. Vaskanál a zsebben. Hordóban a leves. Sorakozunk. Fejenként húsz kanál leves. Az örök számolják.

Este a büntetőtábor klórmészraktárába löknek bennünket. Gatyakorcig járunk a klórmészben, marja szemünket, gégenket, hogy lépteinkkel fölvertük a porát. Fulladozunk. Magam is úgy érzem, ez a vég.

Hajnal felé kinyitják az ajtókat. Alig maradtunk hatvanan. A többi odabenn hever. Azok már nem krákognak. Mondom Bélának, térdre, szentatyá. Tudja ő magától is.

Hajtanak bennünket vissza, Stadlau felé. Állomásépületekben éjszakázunk. Német utasok várnak. Vonatot? A szemétdellák elérhetetlen vágyak tetejének tűnnek immár. Aki azt elsőnek elkaphatja, még bele sem nézett, azt nagyságos úrnak szólítjuk. Osztozunk rajta. A konzervdobozokat ujjunkkal törölgetjük. Banánhéj is akad, kolbászbél, almacsutka.

Épp reggeli műszakra sorjáznak be stadloui gyárunkba a hivatalnokok, amikor föl sorakozunk az udvar placcán. Mérgeesen csodálkoznak ránk.

— Hát ezek még élnek?

Olyan műhelyekbe kerülünk, ahol a város bombázásában elpusztult ajtókat, ablakokat reparáljuk. A gyári tisztviselőket. A műhelyben javítjuk, a helyszínen szereljük. Pántolunk, üvegezzük. A család eszik. Hajábakrumplit. Nekünk nem adnak. Hanem kenyerük nincs nekik sem. Ellopjuk a krumplihéjat. Melegen csapjuk zsebünkbe. Mikor azt hisszük, hogy nem látják, eszegetjük. Estefelé táborban a helyünk. Szökés gyanújéért is halál.

Bécset mindennap bombázók látogatják. Dobbanásaikat halljuk, füstjét látjuk. Ilyenkor kinyitják a gyár drótkapuit, szaladhatunk, míg a lábunk bírja. Lefúvás után vissza. Aki szökik, lelövik.

A négy léger fogolysága ismerkedik a havas földeken. Bolgárkertészterületen turkálunk a hó alatt, káposztatorzsát, karalábégyökeret, fagyott krumplit lelünk. Február első heteiben megkapta a mi gyárunk is. Égtek a raktárak. Mi oltottuk, már régen olyan jól meg nem melegedtünk. A front közelített fölfelé. Tegnap csak kóstolgatták a stadloui gyárat, hanem mára nyolckor szirénáznak, szaladunk kifelé, volt már nekünk helyünk, két kilométernyire egy német-bolgár kertésznél. Úgy tűnt, túri jelenlétünket. Huncut szemmel nézett, de a riadók alatt almaborral kínált bennünket. Nem bírtuk inni. Nem volt mire. Vacak volt, hogy visszaállt a pikkely a torkunkban tőle. Hanem a gyárat elkapták, hogy az meg sem mozdult többet. Napokig a közélébe sem lehetett menni. Nem is törekedtünk. Ahogy égtek a lőszeres raktárak, robbanás robbanás hátán. Az alkatrészek teliszórták kilométerekre a környéket. Kuksoltunk a bolgárkertésznél. Front épült a Duna partján. Tőlünk alig ötszáz méternyire. A gyári foglyok is ott ástak a víz szélén. Minket befogadott a német-bolgár. Tábori csendőrök egyre faggatták, kik vagyunk, mik vagyunk. Béreseinek vallott bennünket. Azok is voltunk. Lovát, disznóit etettük, az érlelmi pincéből harci szünetekben városba kocsikáztuk az árut. Fogolykabátunk helyett ő adott ránk másikat. A krumplit is megmérte, az utolsó grammig, hogy ne lophassunk belőle. Konzervkenyere volt. Sonkaszeletelével adagolta, azzal vékonyabbra vághatta, mint a késsel. Szídtuk magyarul. Értette. Négyen voltunk a nyakán. Huszár, Ankner meg egy rahoi gyerek,

Pomzeli János. Szobafestő volt. Stadlauban ismerkedtünk meg. A kijavított munkát ő festette utánunk.

Kuksolunk. Nehéz a helyzet. Repülőket keresik a németek állásait. Ott van előttünk. Apró bombáikkal vágják úgy a kis tanyát, egyszerre a trágyadomb is lángra lobban. Éjjel a rajvonal hajóra pakol. A fogolyságot is uszályokra zavarják. Húzzák őket fölfelé. Lesünk. Belelátunk az állásukba. Katonák, sisakosak. A gazda betonbunkerben ül egész nap. Mi egy üres trágyalétárolóban. Február második felében járunk. Egy napig üresek az utak. A frontok erősítik magukat. Nagyon csöndben vannak. Csak a repülőket járnak. A hajótlan Dunát is megbombázzák, hogy szinte kicsap a medréből. Tanyánktól nem sajnálják a tüzet. Az istállónk szétrepül. A lónak csak a patkója marad. A kocsni kereke fönt dekkol egy letarolt fa hegyében.

Sánta tyúk járkal. Belakatolt ketrecajtáját kinyitotta a bomba. Megy kárálva, látom, tojni akar. Nem leli helyét. Napok óta nem eszünk. Lesem a tyúkot. Ha megtojna, négyünkre jutna egy tojás. Mondom neki: pipipi. Nem érti. Németül nem tudom hívni.

Ankner ájultan alszik a trágyalétárolóban, Pomzeli is. Mikor zuhog ránk az áldás, kicsit fölemelik fejüket, aztán alszanak kimerülten.

Mondom Huszárnak, hívja ő a tyúkot. De ő se tud némettyúkul. Ha el-kaphatnám, elvenném tőle a tojást. Jó meleg tojást.

Lessük ezt a kotlójelöltet, kukucskaunk a cementkávából kifelé, egyszer csak odaköszön két szovjet katona. Dobosgitárt most láttunk először.

— Germán szoldát jeszt?

— Dehogyan! — ugrik fel a szóra Pomzeli. — Magyarok vagyunk!

— Igyi-tye damoj! — intett egyikük a gitárral.

Már mentek is tovább.

Aztán gondoltuk, tán valami pusziféle elillene itten. Kimászunk a trágyából, hahóznak nekik, de hát azok nem érnek rá velünk puszilódni. Haladnak, kifelé karéjoznak, a Duna-partnak. Századok, ezredek tömegelnek.

Mehetünk hazafelé. Szála ellen megyünk a forgalomnak. Nagyon nehéz. Az utakon velünk szemben ömlik a katonaság. Most már repülnünk kellene. Most már nagyon sürgős. Gyalogolunk.

Április huszonötödikén értem haza. Sütött a nap. Bimbóztak a meggyfák.

(Vége)

